

ОСОБЛИВОСТІ РОЗУМІННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ В КОНТЕКСТІ ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКОГО ДИСКУРСУ XX СТОЛІТТЯ

Поплавська М. В.

кандидат юридичних наук,

доцент з/н кафедри міжнародних відносин

Київський національний університет культури і мистецтв

м. Київ, Україна

Одним з основних наративів в Європі та західному світі XX століття щодо правової культури є її трактування як національних письмових текстів (у формі законодавства), створених в основному за допомогою демократичних процедур (відмова від звичаїв й традицій) у індустріальному суспільстві, що історично детерміноване «гегемонною маскулінністю» (Р. Коннел) [1] та секулярною аксіологічною матрицею (не без впливу християнської традиції), коли цінності сприймаються як універсальні константи (насамперед, свобода та рівність), засновані на сучасному науковому світогляді, який сильно вплинув на правові методи та самоідентифікацію юристів.

У західноєвропейському контексті інтерес до правової культури, як нібито, пов'язаний із досвідом співіснування, взаємодії та спадковості різних правових і політичних систем, які впродовж більшої частини минулого століття будувалися на національній основі. У контексті розвитку та розширення ЄС національні правові системи перетворюються на приклади різних «європейських способів» вирішення споріднених питань, підтверджуючи тезу про необхідність спільної правової спадщини. Відома німецька дослідниця А. Ассманн операціоналізує термін «культурна пам'ять» («Das Kulturelle Gedächtnis») і стверджує, що спогади про Першу світову війну трансформуються і виникає загальна історична рамка, яка дозволяє європейцям колективно пам'ятати свою історію, що знаходиться в межах досяжності [3].

У незахідному контексті існують застереження щодо неспроможності культури прав (зокрема, прав людини) відповідати заявленим обіцянкам. Дж. Стюарт, яка десятиліттями працювала над проектом «Жінки і закон у Південній Африці» («Women and Law in Southern Africa» (WLSA)) ще у 1997 р. писала, що має місце експоненціальне зростання прав, спрямованих на покращення умов

життя людини, але даний процес не супроводжується ефективною системою захисту цих прав, що породжує кризу очікувань. Людські, логістичні і фінансові обмеження живлять і без того перевантажені та складні бюрократичні та судові системи, які не можуть забезпечити навіть найелементарніші права для більшості населення. Парадокс у тому, що в той час як на папері у людей з'являється все більше прав, процедура їх забезпечення та пов'язані з нею судові процеси ще більш віддалені та недоступні, як фізично, так і економічно [7, р. 74].

Ця криза очікувань, як і криза правової культури, більше не є специфічною для світу поза євро-американським етосом. Тоді як економічна глобалізація посилила економічні інтеракції та стимулювала розвиток потреби у суспільних ринкових нормах і практиках, європеїзація приватного права призвела до посилення дискусій, включаючи критику концепції правової культури. Дискусії про правову культуру часто містять консервативний або реакційний потенціал, а зміни відкидаються через занадто часті та явні ірраціональні апеляції до правової культури.

Немає сумніву, що національне право і, відповідно, національна правова культура ослабли наприкінці минулого століття [6], що відчули на собі невеликі держави, які перетворилися на заручників інтересів крупніших економічних й політичних гравців. Г. Терборн описав цю ситуацію, як (ім)потенцію державної влади [8]. Цей досвід породив культуру страху, яка підриває засади демократичної правової культури. Коли З. Фройд у 1930 р. опублікував есе «Невпокій в культурі», було помітно, що він пережив моральний злам після Першої світової війни, коли економічна депресія породила хаос в атлантично-європейській правовій культурі. Агресія, насилля та жорстокість – елементи зароджуваної тоталітарної культури. У цьому есе Фройд також пише про «нарцисизм несуттєвих відмінностей», який змушує близькі культури воювати та принижувати одна одну, натомість, сприяючи ефективній консолідації членів спільнот [2].

Нормативно-правова культура епохи глобалізації, здається, набагато більш пов'язана з конвенційними нормами ринку (не обов'язково письмовими), створеними за рахунок непублічних процедур (повертаючись до специфічних для бізнесу взаємозв'язків), що у «глобально-приватному» фокусі залишаються «гегемонно маскулініними» та постсекулярними, які виражають ринкові цінності (конкуренцію, багатство та зростання/розширення) та консервативні погляди на світ. Зростаюче занепокоєння нерівністю і щодо гегемонії ринкової економіки вказує на те, що у ХХІ ст. ми стали свідками появи плюралістичної, водночас жорстокої та обнадійливої, за часту ненадійної та невизначеної (правової) культури. Описуючи цю ситуацію правової невизначеності, Р. Банакар зазначає наступне: «Глобалізація змінила соціальний ландшафт сучасності шляхом інтенсифікації

економічних обмінів і торгових взаємозв'язків у всьому світі, які, у свою чергу, пов'язали соціальну, економічну та культурну діяльність і процеси між націями та за їх межами, тим самим, породжуючи низку взаємопов'язаних соціальних та ідеологічних змін. Крім того, вона стиснула часопростір, розмила соціокультурні кордони, породивши таким чином гібридні культурні та правові простори, спричинила поступову трансформацію національної держави. Разом з тим, це поставило під сумнів життєздатність ідеології добробуту, підірвало традиційні форми регулювання і в подальшому змінило відносини між законом, державою та суспільством» [4, р. 2].

Саме тому ми є свідками переходу «від порівняння до співпраці» [5], тому що в епоху постфінансової кризи політики, громадськість і фінансисти втратили віру в неоліберальну візію скоординованих суспільств, інституцій, націй та індивідів. В рамках економічного колабораціонізму, коли втрачається віра в координаційну силу ціни, а ринок більше не підтримується ліберальними правовими інститутами й починає згоратися в політику даних, виникає інший тип епістемології та інша наука. Науковцям менше потрібно порівнювати, щоб полегшити координацію, оскільки вихідною точкою співпраці є неспівмірна різниця.

Література:

1. Коннел Р. На захист маскулінності. Незалежний культурологічний часопис «І». 2003. № 27. С. 49-70.
2. Фройд З. Невпокій в культурі; пер. з нім. Ю. Прохасько. Львів: Апріорі, 2021.
3. Assman A. Reflections on 1914/2014. A year of commemoration. URL: https://www.bpb.de/medien/196839/NECE%202014_Keynote%20Aleida%20Assmann.pdf (дата звернення: 12.10.2022)
4. Banakar R. Normativity in Legal Sociology. Methodological Reflections on Law and Regulation in Late Modernity, Cham : Springer International Publishing : Imprint: Springer, 2015.
5. Riles A. From Comparison to Collaboration: Experiments with a New Scholarly and Political Form. Law and Contemporary Problems. 2015. Vol. 77. P. 14-35.
6. Sunde O. J., Skodvin E. K. (eds). Rendezvous of European Legal Cultures. Fagbokforlaget, Bergen 2010.
7. Stewart J. (ed). Paving a way forward. A review and research primer of WLSA methodologies. Published by Women and Law Southern Africa Research Project. Harare, Zimbabwe 1997.
8. Therborn G. Globalizations: Dimensions, Historical Waves, Regional Effects, Normative Governance. International Sociology. 2000. Vol 15. No. 2. P. 151-179.